

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2006, C.11, S.2 s.165-188.

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE BİR YAKINLAŞMA ANALİZİ

A CONVERGENCE ANALYSIS ON TURKEY AND EUROPEAN UNION

Yrd.Doç.Dr.Levent KÖSEKAHYAOĞLU¹

ÖZET

Bu çalışmada 1980-2007 döneminde Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki yakınlaşma süreci incelenmiştir. İlk olarak, AB'de genel yakınlaşma eğilimleri analiz edilmiş daha sonra Türkiye ile AB15 ve yeni üyeler arasındaki yakınlaşma karşılaştırılmıştır. Çalışmada izlenen karşılaştırmalı analiz, değişim katsayısının hesaplanmasına dayanmaktadır ve gayri safi milli hasıla, birim emek maliyeti, işsizlik oranı, döviz kurları ve faiz oranları gibi faktörler dikkate alınmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, incelenen dönemde Türkiye ve AB15 arasında milli gelir açısından birbirini yakalama eğilimi olmadığını ve Türkiye'de yaşanan 2000 ve 2001 krizleri sonrasında döviz kuru ve faiz oranlarında uzaklaşmanın arttığını göstermektedir.

ABSTRACT

This paper examines convergence and divergence patterns for Turkey and European Union over the 1980-2007 period. We first analyse the general convergence trends in EU and then focus on comparison of Turkey with EU15 and new members. Our comparative analysis is based on estimation of coefficient of variation and considers the following factors; gross domestic income, unit labour cost, unemployment rate, exchange rates and interest rates. Our main findings suggest that there has been no tendency of catching up between Turkey and EU15 in terms of gross domestic income and that the divergence in exchange rates and interest rates increased particularly over the periods of financial crisis in 2000 and 2001.

Yakınlaşma, uzaklaşma.
Convergence, divergence.

¹ SDÜ, İİBF, İktisat Bölümü.

GİRİŞ

Yakınlaşma ve uzaklaşma kavramları son dönemde büyüme iktisadı ve iktisadi bütünleşme teorisinde sıkça kullanılmaktadır. Avrupa Birliği (AB) tarafından temelleri 1979 yılında atılan Avrupa Para Sistemi (EMS) ve 1992’de kararlaştırılan Maastrich Kriterleri’nin temel amacı, üyeler arasındaki farklılıkların zaman içerisinde giderilmesi ve belli bir süre sonunda ortak bir para birimine geçilmesiydi.

Uygulanan ortak ekonomi politikaları sonucunda, AB içerisinde düşük gelire sahip ülkelerle diğerleri arasındaki farklılıklar önemli ölçüde azalmış ve 1999 sonrasında ortak para birimine geçiş aşamasına gelinmiştir. 2004 sonrası AB’de yaşanan son genişleme süreci sonrasında, yeni üyelerle AB15 olarak adlandırılan eski üyeler arasındaki farklılıkların da benzer şekilde azaltılması ve zaman içerisinde ‘eurozone’ olarak adlandırılan ortak para bölgesine yeni üyelerin de katılması beklenmektedir.

Yakınlaşma kavramı, AB ile bütünleşme sürecinde Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır. Özellikle 1996 Gümrük Birliği sonrası dönemde Türkiye ile AB arasındaki mevcut farklılıkların reel (milli gelir) ve parasal (döviz kuru ve faiz oranı) değişkenler açısından analiz edilmesinin ve zaman içerisinde bir yakalama ya da yakınlaşma olup olmadığının incelenmesinin oldukça yararlı olacağı açıktır. Böylesi bir analiz, iktisadi entegrasyon sürecinde Türkiye ve AB arasındaki farklılıkların nasıl bir eğilim izlediğinin belirlenmesi açısından oldukça yararlı ip uçları verecektir. Dolayısıyla, çalışmanın temel amacı Türkiye, AB15 ve yeni üyeler arasındaki yakınlaşma sürecini reel ve parasal değişkenleri dikkate alarak değerlendirmektir.

Çalışmanın ilk bölümünde, yakınlaşma kavramına yönelik teorik yaklaşımlar özetlenecek ve yakınlaşmanın ölçülmesinde kullanılan ölçütler incelenecektir. İkinci bölümde AB’de yakınlaşma süreci üzerinde durularak, büyüme ve Maastrich yakınlaşma kriterleri açısından yeni ve eski AB üyelerinin performansları kıyaslanacaktır. Türkiye’nin eski üyelerden oluşan AB15 ve dört yeni üye (AB4) ile kıyaslandığı üçüncü bölümde, Türkiye ile AB arasındaki farklılıklar milli gelir, emek maliyeti, işsizlik, döviz kurları ve faiz oranları açısından analiz edilecektir. Son bölümde ise çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirilerek Türkiye için politika önerileri verilecektir.

1. YAKINLAŞMA KAVRAMI ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1. Yakınlaşma kavramı

Belirli makro ekonomik göstergeler ve özellikle kişi başına gelir açısından, bir grup ülke arasındaki farklılıkların azalmasını ya da artmasını ifade etmede kullanılan yakınlaşma (*convergence*) ve uzaklaşma (*divergence*)

kavramları iktisadi büyüme teorisinde önemli bir yere sahiptir². Yakınlaşma kavramı, kısaca ‘zaman içerisinde belirli ülke ya da bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının azalması eğilimi’ olarak tanımlanmaktadır³. Dolayısıyla, veri bir ülke kümesinde yer alan fakir ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüyerek aralarındaki gelir ayrılıklarını kapatmaları durumunda *yakınlaşma*, farkların giderek daha fazla açılması durumunda ise *uzaklaşma* yaşandığı ifade edilmektedir (Fuente 2002:3).

Abramovitz ve David (1996) yakınlaşma kavramının ülkelerin birbirini yakalaması (catching-up) süreciyle yakından ilgisi olduğunu ve bunun teknolojinin gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru kısmende olsa iyi yayılmasının bir sonucu olduğunu belirtmiştir⁴. Pavitt ve Soete (1982) ve Fagerberg (1987, 1988) ise, teknolojinin yayılması sürecini analiz edilirken bir ülke içerisinde yeni bilgi geliştirilmesi ile ülkeler arasında bilginin yayılması arasındaki farkın önemi vurgulamıştır.

Lucas (1988) ve Romer (1986 ve 1994) ülkeler arası yakınlaşmayı inceleyen ve neoklasik büyüme teorisinin ‘teknolojik değişimin dışsallığı’ ve ‘aynı teknolojik imkânların tüm ülkelere varıldığı’ varsayımlarını kabul etmeyen modellerin yetersizliğinin altını çizerek, *convergence controversy* olarak adlandırdıkları *yakınlaşma uyumsuzluğu* kavramı üzerinde durmuştur.

Yakınlaşma üzerine son dönemde yapılan çalışmalarda, ticari entegrasyon ve dış ticaretin liberalize edilmesi ile yakınlaşma arasındaki ilişki irdelenmiştir. Bu konudaki geleneksel görüşe göre, ticari engellerin azaltılması ve piyasaların entegrasyonu sonucunda, ülkelerde endüstriyel uzmanlaşmanın artması ve buna bağlı eş zamanlı olmayan iş çevrimlerinin (cycles) ortaya çıkması beklenmektedir⁵.

Ancak, Frankel ve Rose (1998) 21 ülkeye ait veri kullanarak yaptığı çalışmada, ticaret yoğunluğu ile ulusal iş faaliyetlerinin karşılıklı bağları arasında güçlü bir pozitif ilişki bulmuştur. Artis ve Zhang (1995), Fata’s (1997) ve Vinals ve Jimeno (1998) tarafından yapılan çalışmalar da bu sonucu desteklemekte ve ticari entegrasyon ile yakınlaşma arasında anlamlı bir pozitif ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Hallet ve Piscitelli (2002) ise büyük, istikrarlı ve birbirine bağlı bir yapıya sahip ekonomilerin ticari entegrasyon sonrası uzaklaşma sürecine girerken, küçük ve birbirine daha az bağlı ekonomilerin yakınlaşma sürecine girmişlerdir. Ben-David (1996 ve 2001)

² Yakınlaşma kavramı üzerine bir literatür taraması için Bak. Fuente (2002). Büyüme oranında yakınlaşma ve uzaklaşma trendleri üzerine bir değerlendirme için Bak. Hollanders vd. (1999). Avrupa Birliği’nde yakınlaşma ve uzaklaşma üzerine analizler için Bak. Hein ve Truger (2005) ve Welsch ve Bonn (2006).

³ Türkçe literatürde bazı çalışmalarda ‘convergence’ ve ‘divergence’ kavramlarını ifade etmek üzere yakınlaşma ve uzaklaşma yerine ‘yakınsama’ ve ‘ıraksama’ kavramları kullanılmıştır.

⁴ İktisadi büyümede teknoloji açıkları, yeniliğin yayılması ve dönüşümü üzerine bir değerlendirme için Bak. Fagerberg ve Ferspagen (2002). İktisadi birleşme ve yakınlaşma arasındaki ilişki üzerine bir inceleme için Bak. Giannetti (2002). üzerine Bölgesel gelir farklılıklarının giderilmesine yönelik politikaların etkinliği için Bak. Shankar ve Shah (2003). İktisadi büyümede teknoloji açıkları, yeniliğin yayılması ve dönüşümü üzerine bir değerlendirme için Bak. Fagerberg ve Ferspagen (2002).

⁵ Gümrük Birliği sonrası dönemde Türkiye ile AB arasındaki yakınlaşma üzerine bir inceleme için Bak. Kabaalioglu (1997).

büyük ticaret ortakları arasındaki gelir yakınlaşmasını diğer ülke grupları ile karşılaştırmalı olarak incelemiş ve ticaret bağı olan ülke grupları arasında önemli ölçüde bir yakınlaşma olduğunu göstermiştir⁶.

Slaughter (2001) ise, pek çok çalışmada birbirinden bağımsız olarak tek bir mal üreten ülkeler varsayımına dayalı olan Solow modeli kullanıldığı için, uluslararası ticaret ve entegrasyon ile yakınlaşma arasındaki ilişkiyi açıklamanın mümkün olmayacağını ileri sürülmüştür. Bu çıkarsamanın nedeni, Solow modelinde ülkelerin aynı sermaye/emek oranlarına sahip olduğu için, belirli bir süre sonunda tüm ülkelerin benzer gelir seviyelerine (yakınlaşma) ulaşmasının modelin temel varsayımlarının doğal bir sonucu olmasıdır.

Ticari entegrasyon ve yakınlaşma ilişkisi üzerine ortaya atılan tüm teorik tartışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, ticaretin liberalize edilmesi ve ekonomik bütünleşme sürecinde ortaya çıkan ticaret yoğunluğundaki artışların, top yekün bir iktisadi yakınlaşma süreci için yeterli olmayabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır (Hallet ve Piscinelli 2002:166).

1.2. Yakınlaşmanın ölçülmesi

Belirli bir ülke grubu içerisinde kişi başına milli gelir farklarının azalması olarak nitelenen yakınlaşma kavramını ölçmeye yönelik olarak farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki, Barro ve Sala i Martin (1990 ve 1992) tarafından alfa (σ) ve beta (β) yakınlaşma kavramlarıdır. Alfa yakınlaşma (σ convergence) kavramı, incelenen ülkeler kümesindeki dağılımın (dispersion) zamanla azalması eğilimi olarak görülür ve ele alınan değişkenin logaritmasının standart sapması hesaplanarak ölçülür. Diğer kavram olan beta yakınlaşma (β convergence) ise, ele alınan ülkeler kümesinde daha fakir konumdaki ülkelerin zengin ülkeleri yakalama eğiliminde olup olmadıklarını ya da, her bir ülkenin kişi başına gelir dağılımındaki pozisyonunun zaman içerisinde dengede olup olmadığını ölçer⁷.

Ayrıca, Neven (1990) tarafından Avrupa Birliği'nin Tek Pazar programına geçişinin etkilerini değerlendirmek amacıyla kullandığı *değişim katsayısı*, (coefficient of variation) yakınlaşmayı ölçmede kullanılan

⁶ Ancak Bernard ve Jones (1996) serbest ticaretin ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını daha da artıracığı, dolayısıyla uzaklaşma ile sonuçlanacağı görüşünü savunmaktadır. Hallet ve Piscinelli (2002) tarafından yapılan çalışmada ise büyük, istikrarlı ve birbirine bağlı bir yapıya sahip ekonomilerin ticari entegrasyon sonrası uzaklaşma sürecine girerken, küçük ve birbirine daha az bağlı ekonomilerin yakınlaşmasını öne sürülmüştür. Bernard ve Jones (1996) serbest ticaretin ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını daha da artıracığı, dolayısıyla uzaklaşma ile sonuçlanacağı görüşünü savunmaktadır.

⁷ Beta yakınlaşma $\Delta y_{it} = \gamma x_i - \beta y_{it}$ denklemi yardımıyla açıklanır. Bu denklemde Δy_{it} , i ülkesinin t dönemindeki gelirinin uzun dönem dengesini; γx_i , i ülkesinin temel değişkenlerini (fundamentals) göstermektedir. Dolayısıyla, βy_{it} 'nin uzun dönem gelir seviyesine ulaşmasını belirleyen katsayı olmaktadır. Eğer β sıfır ve bir aralığında bir değere sahipse, şartlı beta yakınlaşması olduğu ve y_{it} 'nin uzun dönem denge gelir seviyesi olan Δy_{it} 'ye yaklaştığı anlaşılır. Kesin beta convergence içinde bu şart yeterli olmayıp ayrıca her bir ülkenin temel değişkenleri olan x_i değerlerinin de aynı olması gerekmektedir.

ölçütlerden birisidir. Standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan değişim katsayısındaki artışlar (azalışlar) kümede yer alan ülkeler arasındaki farklılıkların giderek arttığı (azaldığı) şeklinde yorumlanır.

2. AB'DE YAKINLAŞMA

2.1. Büyüme yönünden yakınlaşma

AB üzerine yapılan pek çok çalışmada genel yakınlaşma ve uzaklaşma trendleri, Euro Bölgesi ve 10 yeni AB üyesi arasında yakınlaşma gibi konular detaylı olarak incelenmiştir⁸. Hollanders vd (1999) tarafından çalışmada ise, 1960-1998 döneminde AB ve diğer bölgelerdeki yakınlaşma ve uzaklaşma karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Tablo 1'den bu çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında, incelenen dönemde OECD ülkeleri, Batı Avrupa (1991-1998 hariç) ve özellikle Güney Doğu Asya ülkeleri arasında önemli derecede bir yakınlaşma varken, Orta ve Güney Amerika ülkeleri (1960-1973 hariç) ve bilhassa Sahra çölü altındaki Afrika bölgelerinde giderek artan bir uzaklaşma eğilimi olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Bölge Bazında Yakınlaşma ve Uzaklaşma, 1960-1998*.

	1960-1973	1973-1991	1991-1998
Sahra Altı Afrika	-	--	--
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	++	+/-	+/-
Güney Doğu Asya	++	++	++
Diğer Asya ve Pasifik	+/-	+	+
Orta ve Güney Amerika	+/-	-	-/+
OECD	++	++	+/-
Batı Avrupa	+	+	-

Kaynak: Hollanders vd. (1999). * (++) güçlü yakınlaşma; (+) yakınlaşma; (+/-) yakınlaşmaya meyilli karma sonuçlar; (-/+) uzaklaşmaya meyilli karma sonuçlar; (-) uzaklaşma; (--) güçlü uzaklaşma.

Aynı çalışmada ayrıca AB ülkeleri arasındaki yakınlaşma trendi büyüme ve kişi başına milli gelirden de incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur. AB15 100 olarak kabul edildiğinde, 10 yeni üye ülkenin kişi başına milli gelir ortalaması 1997'de 44.3 iken, 2005 yılında 52.1'e yükselmiştir. Dolayısıyla, 2005'te yeni üyelerin kişi başına gelirleri AB15 ortalamasının yaklaşık yarısı seviyesine gelmiştir.

⁸ Avrupa Para Birliği'nde yakınlaşma ve uzaklaşma için Bak. Remsperger (2001) ve Hein ve Truger (2005). 1980-2002 döneminde AB'de yakınlaşma analizi için Bak. Welsch ve Bonn (2006). Yeni AB üyeleri arasındaki mali yakınlaşma üzerine bir inceleme için Bak. Hallet ve Lewis (2006).

Tablo 2: AB'de Büyüme ve Yakınlaşma

	Kişi Başına Milli Gelir ¹		Reel Milli Gelir Artışı Ortalaması, %	Reel Milli Gelir Artışında Sapma ²
	1997	2005	1997-2005	1997-2005
Çek Cum.	61.9	67.8	2.3	2.2
Estonya	35.0	51.7	6.8	2.9
Kıbrıs	71.5	77.5	3.7	1.2
Litvanya	29.8	43.1	7.1	2.0
Letonya	33.3	47.1	6.1	3.2
Macaristan	45.5	57.2	4.3	0.5
Malta	69.3	64.3	2.1	2.8
Polonya	40.1	46.0	3.9	1.8
Slovakya	64.5	75.0	3.9	0.9
Slovenya	42.3	50.1	4.1	1.4
EU10³	44.3	52.1	3.9	1.9
Belçika	106.7	109.1	2.2	1.0
Danimarka	113.3	114.6	2.1	1.1
Almanya	105.6	100.0	1.4	1.0
Yunanistan	64.3	77.1	4.1	0.6
İspanya	79.3	90.7	3.8	0.8
Fransa	103.6	100.5	2.3	1.1
İrlanda	101.9	127.7	7.3	2.7
İtalya	104.0	985.8	1.3	1.1
Lüksemburg	164.6	214.0	5.3	2.6
Hollanda	112.5	114.2	2.2	1.6
Avusturya	112.9	113.3	2.2	1.0
Portekiz	69.5	65.8	2.2	2.0
Finlandiya	99.5	104.2	3.4	1.6
İsveç	104.6	109.5	2.9	1.2
İngiltere	101.7	107.3	2.8	0.7
EU15³	100.0	100.0	2.3	1.3

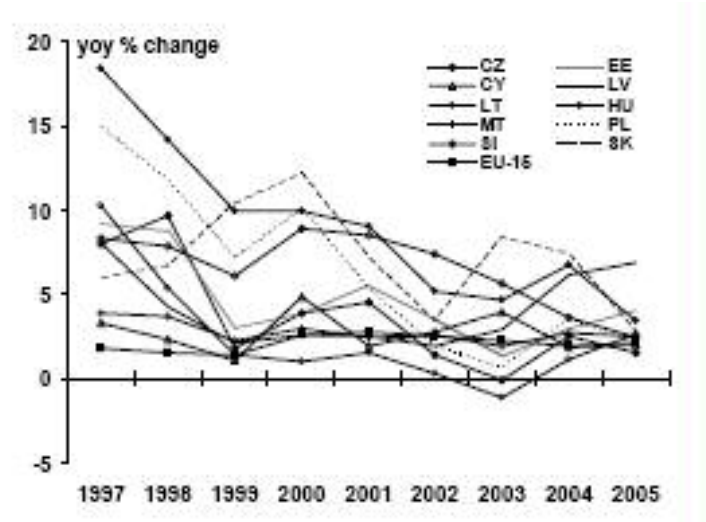
Kaynak: AB Komisyonu (2006: 34). ¹ Satın alma gücü standardına (PPS-Purchasing Power Standart) göre AB 15'in yüzdesi olarak. ² Büyüme oranlarının standart sapması. ³ Ağırlıklı ortalama, sapma oranları hariç.

1997-2005 dönemindeki reel milli gelir artışı açısından bakıldığında ise, AB15 ortalaması yüzde 2.3 düzeyinde iken yeni üyelerin daha hızlı bir büyüme süreci içerisinde oldukları ve ortalama yüzde 3.9'luk bir reel gelir artışı elde ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlar, yeni üyelerin incelenen dönemde bir *yakalama* (catching up) süreci yaşadıklarını ve AB15 ile aralarındaki gelir farklılıklarını kapattıklarını göstermekte, dolayısıyla eski ve yeni üyeler arasında yakınlaşma olduğuna işaret etmektedir.

2.2. Maastrich Kriterleri yönünden yaklaşma

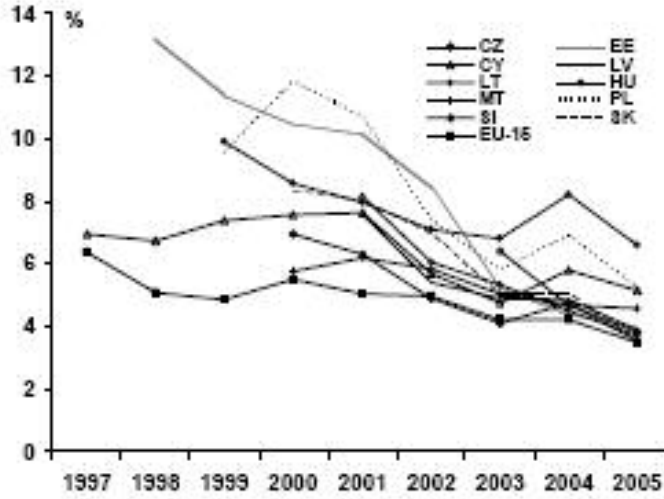
Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 2004 yılındaki genişlemeden itibaren son 2 yıl içerisinde AB ekonomisinde ortaya çıkan gelişmelere ışık tutmak amacıyla yapılan çalışmada ise, 1997-2005 dönemindeki tüketici fiyatları indeksi ve uzun dönem faiz oranları açısından bir yaklaşma olup olmadığı analiz edilmiş ve sonuçlar Grafik 1 ve 2'de verilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, 10 yeni AB üyesinin incelenen dönemde gerek tüketici fiyatları indeksi, gerekse uzun dönem faiz oranları açısından AB15 ortalamasına giderek yaklaştıkları, dolayısıyla bir yaklaşma süreci yaşandığı izlenmektedir.

Grafik 1: AB'de Yakınlaşma, Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları İndeksi, 1997-2005.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, 2006:41.

Grafik 2: AB'de Yakınlaşma, Uzun Dönem Faiz Oranları, 1997-2005.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, 2006:41.

Maastrich kriterleri açısından eski ve yeni AB üyelerinin karşılaştırılması ve zaman içerisinde ülkeler arasındaki farklılıklarda bir değişim olup olmadığının izlenmesi amacıyla, enflasyon, faiz oranları, bütçe dengesi ve toplam kamu borçlarına ilişkin veriler Tablo 3'te sunulmuştur. Enflasyon açısından 1997 ve 2005 yılı ortalamaları dikkate alındığında, yeni üyelerden oluşan AB10 ortalaması yüzde 9.1'den 3.1'e düşerken, AB15 ortalamasının ise yüzde 1.9'dan 2.2'ye yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla, uyumlaştırılmış tüketici fiyatlarıyla ölçülen enflasyon kriteri açısından yeni ve eski üyeler arasındaki farklılıkların azaldığı ortaya çıkmaktadır. Uzun dönemli faiz oranları kriteri açısından incelendiğinde, 2001-2005 döneminde AB10 ortalamasında yüzde 8.1'den 4.4'e doğru belirgin bir azalma olduğu, AB15 ortalamasının da bu dönemde 5.1'den 3.5'e düştüğü görülmektedir.

Kamu açıkları ölçütü değerlendirildiğinde, 1999'da AB10'da ortalama olarak milli gelirin yüzde 3.2'si kadar olan bütçe açıklarının 2005'te yüzde 2.9'a gerilediği, AB15'in bütçe açıklarının ise yüzde 0.7 seviyesinden 2.3'e yükseldiği izlenmektedir. Kamu borçlarının ise farklı bir trend izlediği ve AB10 ortalamasının 1999-2005 döneminde yüzde 37.4'ten 41.1'e yükseldiği anlaşılmaktadır. AB15 açısından ise, toplam kamu borçlarının milli gelire oranının bu dönemde yüzde 67'den 64.6'ya gerilediği, dolayısıyla AB10'la olan farklılıkların 2005 itibarıyla giderek daha düşük bir seviyeye düştüğü görülmektedir.

Tablo 3: Seçilmiş Nominal Yakınlaşma Göstergeleri

	Enflasyon ² %		Faiz Oranları ⁴ %		Kamu Bütçe Dengesi ⁵		Toplam Kamu Borcu ⁵	
	1997	2005	2001	2005	1999	2005	1999	2005
Çek Cum.	8.0	1.6	6.3	3.5	-3.6	-2.6	15.8	30.5
Estonya	9.3	4.1	10.2	4.0	-3.7	1.6	6.2	4.8
Kıbrıs	3.3	2.0	7.6	5.2	-4.4	-2.4	59.7	70.3
Litvanya	8.1	6.9	7.6	3.9	-5.3	0.2	12.4	11.9
Letonya	10.3	2.7	8.2	3.7	-2.9	-0.5	23.0	18.7
Macaristan	18.5	3.5	8.0	6.6	-5.5	-6.1	60.0	58.4
Malta	3.9	2.5	6.2	4.6	-7.7	-3.3	56.4	74.7
Polonya	15.0	2.2	10.7	5.2	-1.8	-2.5	39.3	42.5
Slovakya	8.3	2.5	-	3.8	-2.0	-1.8	24.6	29.1
Slovenya	6.0	2.8	8.0	3.5	-7.1	-2.9	47.4	34.5
EU10¹	9.1	3.1	8.1³	4.4	-3.2	-2.9	37.4	41.1
Belçika	1.5	2.5	5.1	3.4	-0.5	0.1	113.6	93.3
Danimarka	1.9	1.7	5.1	3.4	2.3	4.9	57.4	35.8
Almanya	1.5	1.9	4.8	3.4	-1.5	-3.3	60.2	67.7
Yunanistan	5.4	3.5	5.3	3.6	-3.4	-4.5	112.3	107.5
İspanya	1.9	3.4	5.1	3.4	-1.1	1.1	61.6	43.2
Fransa	1.3	1.9	4.9	3.4	-1.7	-2.9	58.3	66.8
İrlanda	1.2	2.2	5.0	3.3	2.5	1.0	48.1	27.6
İtalya	1.9	2.2	5.2	3.6	-1.7	-4.1	113.7	106.4
Lüksemburg	1.4	3.8	4.9	3.4	3.3	-1.9	5.6	6.2
Hollanda	1.9	1.5	5.0	3.4	0.6	-0.3	60.5	52.9
Avusturya	1.2	2.1	5.1	3.4	-2.2	-1.5	66.5	62.9
Portekiz	1.9	2.1	5.2	3.4	-2.7	-6.0	51.4	63.9
Finlandiya	1.2	0.8	5.0	3.4	1.7	2.6	46.7	41.1
İsveç	1.8	0.8	5.1	3.4	2.5	2.9	62.2	50.3
İngiltere	1.8	2.1	5.0	4.5	1.1	-3.5	44.2	42.8
EU15¹	1.9	2.2	5.1	3.5	-0.7	-2.3	67.0	64.6

Kaynak: AB Komisyonu (2006: 40). 1 Ağırlıksız ortalama, mali rakamlar hariç. 2 Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları İndeksi (HICP; Harmonised Index of Consumer Prices), yıllık yüzde değişim.

3 Slovenya hariç. 4 Uzun dönem nominal faiz oranları. 5 Milli gelirin yüzdesi olarak.

3. TÜRKİYE VE AB'İN YAKINLAŞMA YÖNÜNDEN ANALİZİ

3.1. Milli gelir, emek maliyeti ve işsizlik oranında yakınlaşma

Bu bölümde milli gelirin büyüklüğü, birim emek maliyeti ve işsizlik oranları açısından Türkiye ve AB arasında bir yakınlaşma olup olmadığı analiz edilecektir. İlk olarak, 1980-2007 dönemi için AB15⁹ ülkeleri dikkate alınacak, daha sonra uzun dönemli veri bulmanın mümkün olduğu dört yeni üyesi AB4 (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya) ile Türkiye arasındaki yakınlaşma süreci 1993-2007 dönemi dikkate alınarak incelenecektir.

Yakınlaşmanın ölçülmesinde Neven (1990) tarafından kullanılan ve standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan *değişim katsayısı* (coefficient of variation) ölçütünden yararlanılacaktır. Birinci bölümde açıklandığı üzere, değişim katsayısındaki artışlar (azalışlar) incelenen ülkeler arasındaki farklılıkların giderek arttığı (azaldığı) ve bir uzaklaşma (yakınlaşma) süreci yaşandığı şeklinde yorumlanır.

Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan milli gelir düzeyleri açısından yakınlaşma analizi Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre, eski AB üyeleri olarak değerlendirilen AB15 grubu kendi arasında değerlendirildiğinde; Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi düşük gelir seviyesine sahip üç ülkenin AB'ye katıldığı 1980-1994 döneminde gelir farklılıklarının artarak bir uzaklaşma süreci yaşandığı izlenmektedir. Fakat, daha yüksek gelire sahip Avusturya, Finlandiya ve İsveç gibi ülkelerin 1995'teki katılımı sonrasında, bu sürecin tersine dönerek yakınlaşma dönemine girildiği görülmektedir.

Eski AB üyeleri ile Türkiye kıyaslandığında ise, özellikle 1995 sonrası dönemde Türkiye ile AB15 arasındaki gelir farklılıklarının giderek arttığı ve uzaklaşma süreci yaşandığı anlaşılmaktadır. AB4 ülkeleri kendi aralarında kıyaslandığında, 1993 sonrası döneme bu dört ülkenin kendi aralarındaki gelir farklılıklarının giderek azaldığı, 2006 ve 2007 tahminlerine göre bu sürecin önümüzdeki birkaç yıl boyunca devam edeceği görülmektedir. Türkiye ile AB4 ülkeleri birlikte değerlendirildiğinde ise, incelenen 1993-2007 dönemi boyunca gelir farklılıkları arasında çok önemli bir değişimin yaşanmadığı, dolayısıyla belirgin bir yakınlaşma yada uzaklaşma süreci olmadığı anlaşılmaktadır.

⁹ 1980 yılı AB9; 1981-1985 dönemi AB10; 1986-1994 dönemi AB12; 1995 sonrası dönem ise AB15 olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4: PPP'ye göre GSMH, 2000 fiyatlarıyla.

	AB15	AB15 ve TÜRKİYE	4 Yeni AB Üyesi ¹	4 Yeni AB Üyesi ¹ ve TÜRKİYE
1980	1,022	0,739	-	-
1981	1,024	0,839	-	-
1982	1,026	0,846	-	-
1983	1,039	0,843	-	-
1984	1,026	0,843	-	-
1985	1,017	0,844	-	-
1986	1,035	0,840	-	-
1987	1,028	0,842	-	-
1988	1,023	0,846	-	-
1989	1,028	0,845	-	-
1990	1,027	0,842	-	-
1991	1,027	0,788	-	-
1992	1,043	0,789	-	-
1993	1,043	0,787	1,360	1,334
1994	1,067	0,789	1,350	1,401
1995	1,017	1,044	1,322	1,378
1996	0,929	1,048	1,299	1,353
1997	0,933	1,053	1,261	1,317
1998	0,929	1,055	1,239	1,308
1999	0,928	1,059	1,224	1,345
2000	0,921	1,066	1,223	1,328
2001	0,911	1,071	1,245	1,392
2002	0,930	1,081	1,266	1,377
2003	0,937	1,090	1,264	1,364
2004	0,949	1,096	1,257	1,340
2005	0,955	1,105	1,272	1,336
2006 ²	0,999	1,108	1,282	1,330
2007 ²	0,920	1,111	1,288	1,321

Kaynak: OECD 2006 verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan değişim katsayısı (coefficient of variation).

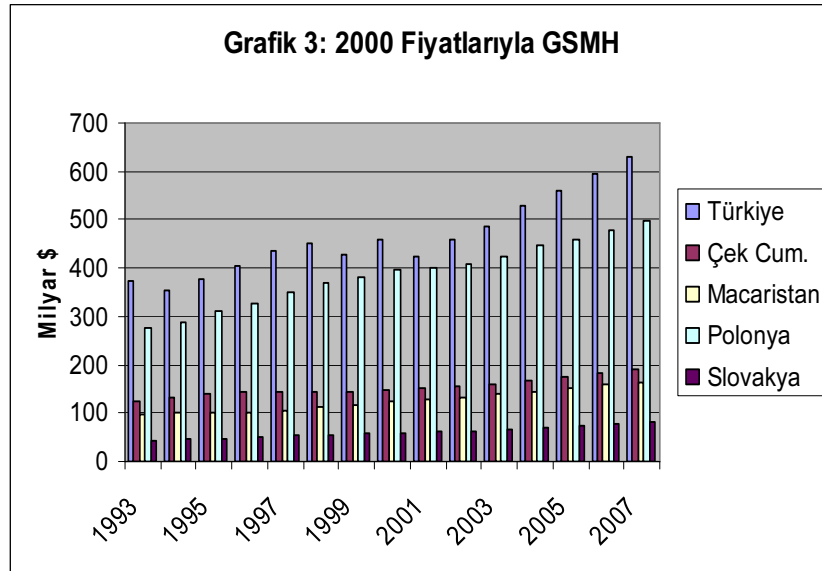
¹ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya. ² OECD tahmini.

Yakınlaşmanın ölçülmesinde Neven (1990) tarafından kullanılan ve standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan *değişim katsayısı* (coefficient of variation) ölçütünden yararlanılacaktır. Birinci bölümde açıklandığı üzere, değişim katsayısındaki artışlar (azalışlar) incelenen ülkeler arasındaki farklılıkların giderek arttığı (azaldığı) ve bir uzaklaşma (yakınlaşma) süreci yaşandığı şeklinde yorumlanır.

İlk olarak satın alma gücü paritesine göre hesaplanan milli gelir düzeyleri açısından yakınlaşma analizi Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre, eski AB üyeleri olarak değerlendirilen AB15 gurubu kendi arasında

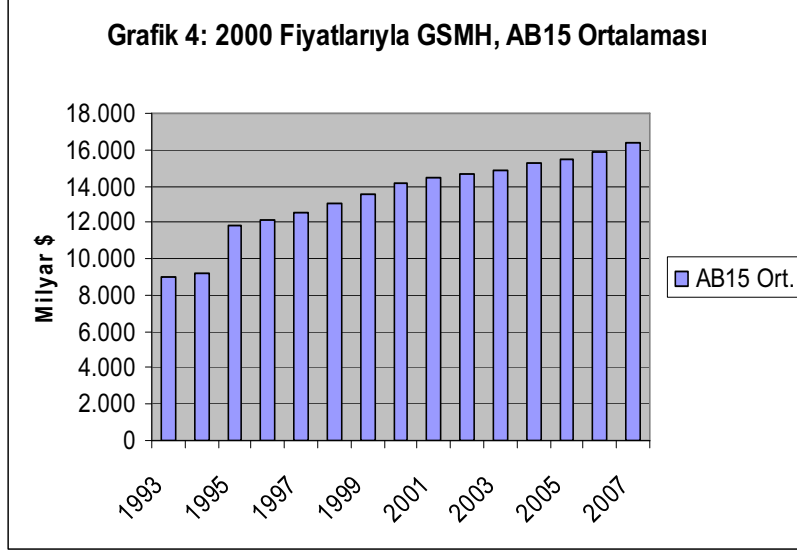
değerlendirildiğinde Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi düşük gelir seviyesine sahip üç ülkenin AB'ye katıldığı 1980-1994 döneminde gelir farklılıklarının artarak bir uzaklaşma süreci yaşandığı izlenmektedir. Fakat, daha yüksek bir gelire sahip Avusturya, Finlandiya ve İsveç gibi ülkelerin 1995'teki katılımını sonrası dönemde ise, bu sürecin tersine dönerek yakınlaşma dönemine girildiği görülmektedir.

Eski AB üyeleri ile Türkiye kıyaslandığında ise, özellikle 1995 sonrası dönemde Türkiye ile AB15 arasındaki gelir farklılıklarının giderek arttığı ve uzaklaşma süreci yaşandığı anlaşılmaktadır. AB4 ülkeleri kendi aralarında kıyaslandığında, 1993 sonrası döneme bu dört ülkenin kendi aralarındaki gelir farklılıklarının giderek azaldığı, 2006 ve 2007 tahminlerine göre bu sürecin önümüzdeki birkaç içinde devam edeceği görülmektedir. Türkiye ile AB4 ülkeleri birlikte değerlendirildiğinde ise, incelenen 1993-2007 dönemi boyunca gelir farklılıkları arasında çok önemli bir değişimin yaşanmadığı, dolayısıyla belirgin bir yakınlaşma yada uzaklaşma süreci olmadığı anlaşılmaktadır.

Kaynak: OECD 2006. 2006 ve 2007 verileri OECD tahminidir.

2000 yılı fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre hesaplanan GSMH'nın 1993-2007 dönemindeki gelişimi Grafik 3 ve 4'te verilmiştir. Grafik 2'ten Türkiye ve Polonya'nın en yüksek GSMH'ya sahip ülkeler olduğu, Türkiye'nin GSMH'sının 2005 yılında 550 milyar \$ seviyesini aştığı ve 2001 krizindeki düşüş dışında milli gelirin genel olarak artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Grafik 4'ten ise AB15'in satın alma gücü paritesine göre hesaplanan GSMH ortalamasının 2005 yılında 16 trilyon dolar seviyesine yaklaştığı, 2007 yılı tahminlerine göre bu seviyenin üzerine çıkacağı anlaşılmaktadır.

Kaynak: AB15 ortalaması OECD 2006 verileri kullanılarak hesaplanmıştır. 2006 ve 2007 verileri OECD tahminidir.

Tablo 5'ten 2000 yılı baz kabul edilerek hesaplanan sanayi sektöründeki birim emek maliyetleri dikkate alındığında ise, AB15 ülkeleri arasındaki farklılıklarının dönem boyunca büyük farklılıklar göstermediği, 1995 sonrası görülen yakınlaşma trendinin ise zamanla ortadan kaldığı görülmektedir. Türkiye ve AB15'e yönelik değerlendirme ise özellikle döviz kurunda önemli değişikliklerin yaşandığı 1994, 2000 ve 2001 yıllarında Türkiye ile AB15 arasındaki farklılıkların giderek arttığına, son dönemde ise bu eğilimin zayıfladığına işaret etmektedir.

AB4 ülkeleri için hesaplanan değişim katsayıları, 2000 yılına kadar olan dönemde ülkeler arası farklılıklarının çok önemli boyutlara ulaştığını ve son dönemde hızlı bir uzaklaşma süreci yaşandığını belirtmektedir. Ülkeler arası ciddi döviz kuru dalgalanmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek bu sonuç, Türkiye ile AB4 ülkeleri dikkate alınarak yapılan analizde de belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 5: Sanayi sektöründe birim emek maliyeti, 2000=100.

	AB15	AB15 ve TÜRKİYE	4 Yeni AB Üyesi ¹	4 Yeni AB Üyesi ¹ ve TÜRKİYE
1980	1,732	2,318	-	-
1981	1,731	1,824	-	-
1982	1,730	1,805	-	-
1983	1,731	1,958	-	-
1984	1,731	2,110	-	-
1985	1,731	2,185	-	-
1986	1,730	2,009	-	-
1987	1,730	2,210	-	-
1988	1,729	2,485	-	-
1989	1,726	2,763	-	-
1990	1,790	2,946	-	-
1991	1,805	3,181	-	-
1992	1,794	3,742	-	-
1993	1,795	4,033	4,655	1,728
1994	1,798	4,762	7,764	1,861
1995	1,237	6,527	31,960	1,978
1996	1,442	6,789	35,657	2,096
1997	1,460	10,645	28,797	2,384
1998	1,478	15,450	40,772	3,072
1999	1,480	27,175	51,754	5,613
2000	1,447	30,250	60,252	5,681
2001	1,564	39,727	17,856	4,670
2002	1,564	26,058	8,779	3,267
2003	1,673	19,397	5,757	2,579
2004	1,778	13,242	4,795	2,092
2005	1,839	12,363	4,789	1,956
2006 ²	1,725	10,698	2,895	1,532
2007 ²	1,817	10,254	2,541	1,257

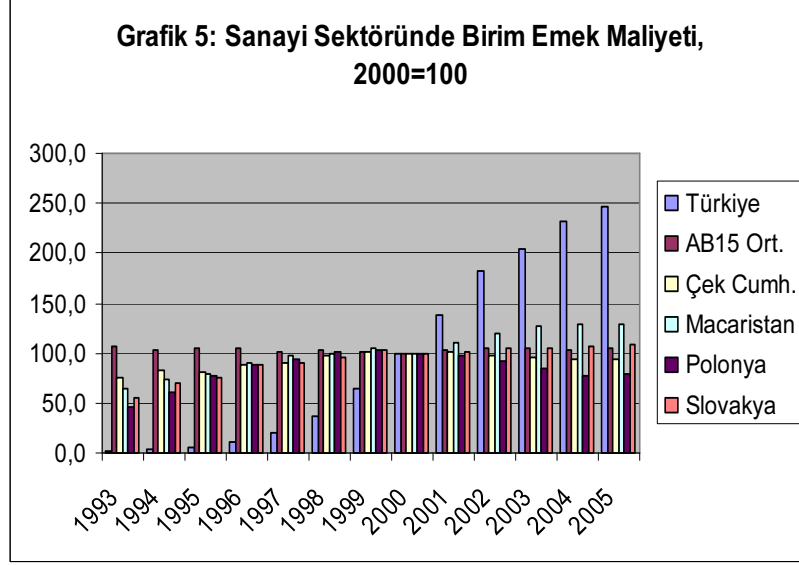
Kaynak: OECD 2006 verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan değişim katsayısı (coefficient of variation).

¹ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya. ² OECD tahmini.

2000 yılı 100 kabul edilerek hesaplanan sanayi sektöründe birim emek maliyetinin gelişimi Grafikte 5'te verilmiştir¹⁰. AB15 ortalaması, AB4 ve Türkiye için hesaplanan emek maliyetleri dikkate alındığında, özellikle 2001 krizinden sonraki dönemde YTL'nin aşırı değerlenmesiyle dolar cinsinden emek maliyetlerin hızla yükselerek 2000 yılı için 100 kabul edilen seviyenin yaklaşık 2.5 katına kadar yükseldiği görülmektedir. Ayrıca, AB15 ortalamasında çok büyük değişikliklerin olmadığı, AB4 içerisinde yer alan

¹⁰ Bölgesel ücret farklılıklarında yakınlık analizi için Bak. Farber ve Newman (1989).

ülkelerden Macaristan'da emek maliyetleri yükselirken, Polonya'daki maliyetlerde bir azalış yaşandığı izlenmektedir.

Kaynak: OECD 2006. AB15 ortalaması tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 6'da ülkelerdeki işsizlik oranları açısından elde edilen sonuçları verilmiştir. Özellikle İspanya gibi yüksek bir işsizlik oranına sahip ülkenin katılımı sonrası AB15'te işsizlik oranları arasındaki farklılıkların giderek açıldığı ve belirgin bir uzaklaşma süreci yaşandığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca, Türkiye'nin de ilave edilmesiyle hesaplanan değişim katsayısı değerlerinin AB15 değerlerine göre önemli ölçüde arttığı, 1984-1987 arası hariç, incelenen tüm dönem boyunca Türkiye ile AB15 arasındaki farklılıkların giderek daha da artarak bir uzaklaşma sürecine işaret ettiği görülmektedir. AB4 ülkeleri arası farklılıkların daldalı bir seyir izlediği, 2000-2002 yılları arasındaki dalgalanma dışında, Türkiye-AB4 arası farklılıkların ise son dönemde giderek arttığı izlenmektedir.

Tablo 6: İşsizlik oranı, %

	AB15	AB15 ve TÜRKİYE	4 Yeni AB Üyesi ¹	4 Yeni AB Üyesi ¹ ve TÜRKİYE
1980	1,277	2,107	-	-
1981	0,844	2,112	-	-
1982	0,904	2,212	-	-
1983	0,689	2,158	-	-
1984	0,641	1,964	-	-
1985	0,799	1,987	-	-
1986	0,907	1,530	-	-
1987	0,997	1,956	-	-
1988	1,038	2,085	-	-
1989	1,087	2,125	-	-
1990	1,308	2,224	-	-
1991	1,230	2,495	-	-
1992	1,452	2,765	-	-
1993	1,625	2,995	1,968	2,589
1994	1,158	2,502	2,368	2,549
1995	1,187	2,478	2,371	2,576
1996	1,806	2,238	2,499	2,466
1997	1,832	2,151	2,891	2,775
1998	1,874	2,048	3,466	2,349
1999	1,843	2,076	2,656	2,228
2000	1,821	2,296	2,154	1,924
2001	2,250	2,759	1,868	1,925
2002	2,164	2,881	1,757	1,946
2003	2,203	3,395	1,858	2,005
2004	2,244	3,410	1,955	2,196
2005	2,212	3,403	2,231	2,467
2006 ²	2,154	3,492	2,290	2,544
2007 ²	2,263	3,485	2,370	2,654

Kaynak: OECD 2006 verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan değişim katsayısı (coefficient of variation).

¹ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya. ² OECD tahmini.

3.2. Döviz kurları ve faiz oranlarında yakınlaşma

Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan döviz kurları ile uzun ve kısa dönemli faiz oranlarında yakınlaşmaya ilişkin olarak hesaplanan değişim katsayıları Tablo 7-9'da verilmiştir. İlk olarak, dolar karşılığı yerli paralar üzerinden hesaplanan döviz kurları dikkate alındığında, 1979'da Avrupa Para Sistemi'nin parçası olarak kurulan ve ülkelerin döviz kuru dalgalanmalarını en aza indirmeyi amaçlayan *Avrupa döviz kuru mekanizması*¹¹ sisteminin etkilerini görmek mümkündür.

¹¹ 1979'da kurulan *Avrupa döviz kuru mekanizması* (European Exchange Rate Mechanism-ERM) sistemi, Avrupa Ekonomik ve Para Birliği'nin temelini teşkil eden Avrupa Para Sistemi'nin (EMS) önemli bir parçasıdır. Ülke para birimlerinin hedeflenen döviz kurundan % 2.25 oranında sapmasına müsaade edilen bu ayarlanabilir sabit döviz kuru sisteminde, sadece İtalyan parasının hedeften yüzde 6'ya dek sapmasına izin verildi. 1992'de Kara Çarşamba krizi olarak adlandırılan büyük kriz sonrası dalgalanma marjı yüzde 15'e kadar çıkarılmıştır. 1999'da ERM 2 olarak adlandırılan ikinci döneme girilerek, ortak birimi olan Euro'ya geçişin son aşamaları tamamlanmıştır.

Tablo 7'den döviz kuru mekanizması sisteminin büyük yara aldığı 1992 krizi öncesi döneme rastgelen 1990 ve 1991 yıllarında AB15 içerisinde ülkeler arası farklılıkların büyük ölçüde arttığı, 1999 sonrasında ise büyük ölçüde ortak paraya geçilmesi ile istikrarlı bir seviyenin korunduğu gözlenmektedir. Türkiye ile AB15 açısından bakıldığında, özellikle 1994 sonrası artan bir uzaklaşma trendi yaşandığı, değişim katsayısının Türkiye'de yaşanan 2000 yılındaki finansal krizde en üst seviyeye ulaştığı, dolayısıyla döviz kuru farklılıklarının zirveye ulaştığı görülmektedir.

Tablo 7: PPP'ye göre döviz kurları, \$ karşılığı yerli para.

	AB15	AB15 ve TÜRKİYE	4 Yeni AB Üyesi ¹	4 Yeni AB Üyesi ¹ ve TÜRKİYE
1980	0,782	0,899	-	-
1981	0,945	0,875	-	-
1982	0,929	0,857	-	-
1983	0,852	0,798	-	-
1984	0,842	0,787	-	-
1985	0,835	0,779	-	-
1986	0,733	0,772	-	-
1987	0,753	0,807	-	-
1988	0,752	0,807	-	-
1989	0,789	0,892	-	-
1990	1,415	0,895	-	-
1991	1,415	0,896	-	-
1992	1,020	0,893	-	-
1993	1,024	0,897	1,141	0,787
1994	1,025	0,899	1,140	0,788
1995	1,092	1,083	1,008	1,075
1996	1,092	1,084	1,008	1,076
1997	1,092	1,084	1,008	1,075
1998	1,090	1,081	1,008	1,072
1999	1,285	1,368	0,939	1,457
2000	1,227	1,589	1,087	1,562
2001	1,224	1,265	1,063	1,928
2002	1,284	1,367	0,939	1,456
2003	1,285	1,369	0,939	1,459
2004	1,286	1,370	0,938	1,460
2005	1,286	1,372	0,938	1,462
2006 ²	1,287	1,372	0,938	1,463
2007 ²	1,287	1,372	0,938	1,463

Kaynak: OECD 2006 verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan değişim katsayısı (coefficient of variation). ¹ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya. ² OECD tahmini.

AB4'te döviz kurlarının son yıllarda istikrarlı olarak birbirine yakın seviyelere gelirken, Türkiye ile AB4 arasındaki döviz kuru farklılıklarının özellikle 2000 ve 2001 krizlerinin yaşandığı dönemlerde arttığı, son dönemde ise bu farklılıkların belirgin olarak sabitlendiği izlenmektedir.

Tablo 8 ve 9’da uzun ve kısa dönemli faiz oranları için hesaplanan değişim katsayısı değerleri verilmiştir. Grafik 2’de incelenen dönemde yeni ve eski üyeler arasında yüzde 4 civarındaki bir uzun dönem faiz oranı etrafında yakınlaşma olduğu görülmektedir. Ancak, Tablo 8’den AB15 üyelerinin kendi aralarındaki sapmalar değerlendirildiğinde, Avrupa para sisteminin ciddi bir krizle sarsıldığı 1992 öncesi dönemde değişim katsayısının dalgalı bir seyir izlediği, kriz sonrasında ortak para sistemine geçişin gerçekleştiği 1999’a dek farklılıkların arttığı, 1999 sonrası dönemde ise hızlı bir yakınlaşma sürecine girildiği izlenmektedir.

Tablo 8: Uzun dönem faiz oranları.

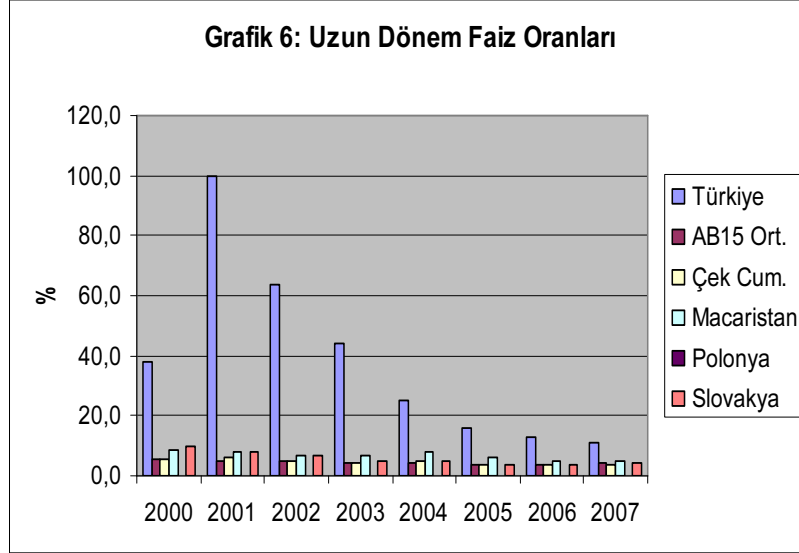
	AB15	AB15 ve TÜRKİYE	4 Yeni AB Üyesi ¹	4 Yeni AB Üyesi ¹ ve TÜRKİYE
1980	1,730	4,688	-	-
1981	2,385	5,243	-	-
1982	2,122	3,963	-	-
1983	1,746	4,316	-	-
1984	1,539	5,146	-	-
1985	1,393	5,610	-	-
1986	1,998	2,477	-	-
1987	2,219	3,043	-	-
1988	2,339	3,408	-	-
1989	2,201	2,971	-	-
1990	2,339	3,336	-	-
1991	2,218	2,844	-	-
1992	2,164	2,719	-	-
1993	2,397	3,294	-	-
1994	3,016	5,867	-	-
1995	2,935	4,730	-	-
1996	3,265	6,683	-	-
1997	3,246	5,949	-	-
1998	3,110	5,233	-	-
1999	3,658	11,311	-	-
2000	0,912	28,021	10,352	1,133
2001	0,461	38,580	7,630	0,661
2002	0,583	25,622	5,124	0,720
2003	0,659	14,631	3,906	0,771
2004	1,009	9,990	3,058	1,122
2005	1,255	9,124	2,826	1,218
2006 ²	1,706	14,654	4,267	1,415
2007 ²	2,218	17,030	5,979	1,781

Kaynak: OECD 2006 verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan değişim katsayısı (coefficient of variation).

¹ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya. ² OECD tahmini.

Türkiye ve AB15 uzun dönemli faizler açısından incelendiğinde, değişim katsayısının oldukça dalgalı bir seyir izlediği görülse de, Türkiye’de yaşanan finansal kriz dönemlerinde yükselen faizler nedeniyle, özellikle 2000-2001 yıllarında farklılıkların daha belirgin duruma geldiği anlaşılmaktadır. AB4’ün kendi arasındaki faiz oranı farklılıklarının 2000 sonrası azalarak yakınlaşma eğilimi sergilemesine rağmen, 2006-2007 yılları için tahminler farklılıkların artacağı yönündedir.

Grafik 6’da 2000-2007 döneminde incelenen ülkelerde uzun dönemli faiz oranlarının gelişimi verilmiştir. Türkiye’de 2001 krizinde büyük bir artış yaşanan uzun dönem faiz oranlarının daha sonraki dönemde hızla düştüğü bu grafikte teyit edilmekte ve 2005’de yüzde 20 seviyesinin altına inmesine rağmen, hâlâ AB ülkelerine kıyasla daha yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir. AB ülkelerin uzun dönem faiz oranlarının trendi ele alınan dönemde çok büyük değişimin yaşanmadığını ve genel bir azalış eğilimi olduğunu belirtmektedir.

Kaynak: OECD 2006. AB15 ortalaması tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 9: Kısa dönem faiz oranları.

	AB15	AB15 ve TÜRKİYE	4 Yeni AB Üyesi ¹	4 Yeni AB Üyesi ¹ ve TÜRKİYE
1980	1,881	5,675	-	-
1981	1,625	5,227	-	-
1982	1,967	4,310	-	-
1983	1,978	3,145	-	-
1984	2,001	3,445	-	-
1985	2,000	3,240	-	-
1986	1,963	2,735	-	-
1987	1,993	2,603	-	-
1988	1,944	2,341	-	-
1989	1,994	3,175	-	-
1990	2,176	2,897	-	-
1991	2,457	2,655	-	-
1992	2,437	3,099	-	-
1993	2,413	2,353	1,883	2,541
1994	1,229	1,800	1,894	2,733
1995	1,139	2,182	2,109	2,847
1996	1,689	1,854	3,033	3,743
1997	1,486	2,283	5,468	5,990
1998	1,474	2,120	6,283	6,783
1999	1,538	2,136	2,663	6,286
2000	1,686	8,837	2,801	9,732
2001	2,535	18,653	2,143	12,874
2002	2,332	12,944	2,643	10,914
2003	1,819	6,221	2,068	7,029
2004	1,896	4,370	1,344	7,310
2005	1,907	4,172	1,913	6,407
2006 ²	2,206	3,873	2,728	3,659
2007 ²	2,055	7,094	3,813	5,813

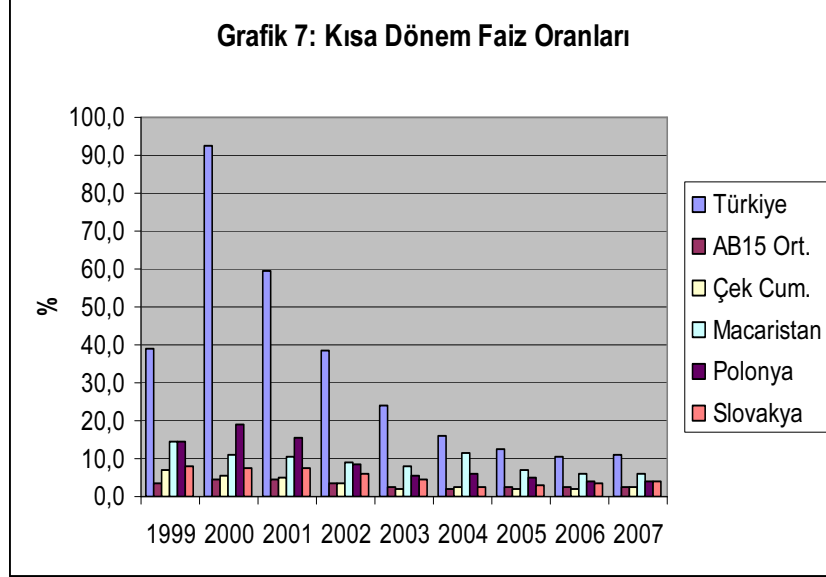
Kaynak: OECD 2006 verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Standart sapmanın ağırlıksız ortalamaya oranı olarak hesaplanan değişim katsayısı (coefficient of variation).

¹ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya. ² OECD tahmini.

Tablo 9'dan kısa dönemli faiz oranları analiz edildiğinde, ilk olarak değişim katsayısı değerlerinin uzun dönemli faiz oranlarına kıyasla daha düşük olduğu, dolayısıyla genel olarak ülkeler arası sapmaların daha düşük seviyede kaldığı göze çarpmaktadır. AB15 kendi arasında incelendiğinde, 1980-1999 döneminde dalgalı bir seyir izlendiği, 2000-2003 arasında ise hızlı bir yaklaşma süreci yaşandığı gözlenmektedir.

Grafik 7'de 1999-2007 döneminde Türkiye'de kısa dönem faiz oranlarında uzun dönem faizlere paralel bir düşüş yaşandığı görülmektedir. AB4 ülkelerinden Macaristan ve Polonya'da kısa dönem faizler 2000'li

yılların başında yüzde 10 seviyesinin üzerinde iken, zamanla bu iki ülkedeki faiz oranları da diğer AB ülkeleri gibi yüzde 5 seviyesine yakın bir düzeye gerilemiştir.

Kaynak: OECD 2006. AB15 ortalaması tarafımızdan hesaplanmıştır.

AB15 ile Türkiye ele alındığında, dalgalı bir trend izlenmesine rağmen, 1980-2000 yılları arasında genel bir yakınlaşma süreci, 2000 finansal krizi sonrası döneminde ise hızlı bir uzaklaşma eğilimi olduğu görülmektedir. AB4 ülkelerinin kendi aralarındaki farklılıkların 1999 sonrası dönemde giderek azaldığı, 2006 ve 2007 tahminlerinin ülkeler arası kısa dönem faiz farklılıklarında küçük de olsa artış olacağı yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye ve AB4 arasındaki faiz oranı farklılıkları incelenen dönem boyunca genel olarak artmış ve kriz dönemlerinde bu uzaklaşma eğilimi daha belirgin bir seviyeye ulaşmıştır.

4. SONUÇ

Çalışmanın temel amacı, milli gelir, birim emek maliyeti, işsizlik oranı, döviz kurları ve faiz oranları gibi faktörler açısından Türkiye ile eski ve yeni AB üyeleri arasında bir yakınlaşma eğilimi olup olmadığını incelemektir. Bu amaçla, değişim katsayıları kullanılarak 1980-2007 döneminde incelenen ülkeler arasındaki farklılıkların trendi analiz edilmiş, eski üyelerden oluşan AB15 ile Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'dan oluşan AB4'ün kendi aralarındaki yakınlaşmaya ek olarak, Türkiye ile bu iki grup arasındaki yakınlaşma değerlendirilmiştir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar, 1997-2005 döneminde kişi başına gelir açısından yeni AB üyeleri ile AB15 arasındaki açığın kapandığına ve bir *yakalama* (catching up) süreci yaşandığına, ve toplam kamu borçlarının

GSMH'ya oranı dışındaki tüm Maastrich Kriterleri açısından AB üyeleri arasındaki farkların zaman içerisinde azaldığına işaret etmektedir. Fakat, Avrupa Para Sisteminin çıkmaza girdiği 1992 yılını takip eden dönemde parasal göstergeler açısından farklar artarken, ortak para sistemine geçişin başladığı 1999 sonrası dönemde AB15 içerisinde yer alan ülkeler arasındaki farkların giderek azaldığı görülmektedir.

AB15 ve AB4 ile Türkiye kıyaslandığında ise, son dönemde Türkiye'nin elde ettiği yüksek büyüme hızına rağmen, milli gelir açısından yakalama değil, uzaklaşma süreci yaşandığı ve birim emek maliyeti, döviz kurları ve faiz oranları gibi kriterler açısından da ülkeler arası farklılıkların giderek açıldığı ortaya konulmuştur.

Çalışmadan elde edilen sonuç ışığında, Türkiye için çıkarılabilecek başlıca politika önerileri şunlardır. Emek maliyetleri açısından Türkiye ve AB4 arasındaki farkların giderek aleyhimize gelişmesi, Türkiye'nin sadece ihracat ve rekabet potansiyelini değil, aynı zamanda doğrudan yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi sürecini de olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, gelecek dönemde dış ticaret politikaları geliştirilirken, Türkiye'nin artık ucuz emek maliyetleri dışındaki fiyat dışı rekabet unsurlarını da dikkate alması, yabancı yatırımlar için emek maliyetini düşürecek vergi indirimi ve benzeri yeni politika araçları geliştirmesi ve uygulamaya koyması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Abramovitz, M.A., David, P.A., **Convergence and deferred catch-up: productivity leadership and the waning of American exceptionalism**, içinde Landau, R., Taylor, T., ve Wright, G. (Ed.), **The Mosaic of Economic Growth**, Stanford University Press, Stanford, 1996, 21–62.
2. Artis, M., ve Zhang, W., **International business cycles and the ERM: is there a European business cycle?**, CEPR Discussion Paper, No. 1191. 1995.
3. Avrupa Birliği Komisyonu, (2006), **Enlargement, Two years after: An Economic Evaluation**, Occasioanl Papers, No:24.
4. Barro, R.J. ve Sala i Martin, X., **Economic Growth and Convergence Across the United States**, NBER Working Paper, No. 3419. 1990.
5. Barro, R.J. ve Sala i Martin, X., “Convergence”, **Journal of Political Economy**, 100(2), 1992, 223-251.
6. Ben-David, D., “Trade and convergence among countries”, **Journal of International Economics**, 40(3-4), 1996, 279-298.
7. Ben-David, D., “Trade liberalization and income convergence: a comment”, **Journal of International Economics**, 55, 2001, 229–234.

8. Bernard, A.B. ve Jones, C.I., “Comparing apples to oranges: productivity convergence and measurement across industries and countries”, **American Economic Review**, 1996, 1216–1238.
9. Fagerberg, J., “A technology gap approach to why growth rates differ”, **Research Policy**, 16, 1987, 87–99.
10. Fagerberg, J., **Why growth rates differ?**, içinde Dosi, G., Freeman, C., Nelson, R.R., Silverberg, G., Soete, L. (Ed.), **Technical Change and Economic Theory**. Pinter, London, 1988, 432–457.
11. Fagerberg, J. ve Verspagen, B., “Technology-gaps, innovation-diffusion and transformation: An evolutionary interpretation”, **Research Policy**, 31, 2002, 1291–1304.
12. Farber, S.C. ve Newman R.J., “Regional Wage Differentials and the Convergence of Worker Characteristic Prices”, **The Review of Economics and Statistics**, 71(2), 1989, 224-231.
13. Fata’s, A., “EMU: countries or regions?”, **European Economic Review**, 41, 1997, 753–760.
14. Frankel, J. ve Rose, A. “The endogeneity of the optimal currency area criteria”, **Economic Journal**, 108, 1998, 1009–1025.
15. Fuente, A., **Convergence Across Countries and Regions: Theory and Empirics**, **CEPR Discussion Papers**, No: 2465. 2000.
<http://pareto.uab.es/wp/2002/55502.pdf>
16. Giannetti, M. “The effects of integration on regional disparities: Convergence, divergence or both?”, **European Economic Review**, 46, 2002, 539–567.
17. Lucas, R.E., “On the Mechanics of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, 22(1), 1988, 3-42.
18. Hallet, A.H. ve Lewis, J., “Debt, deficits, and the accession of the new member States to the Euro”, **European Journal of Political Economy**, basım aşamasında, 2006.
19. Hein, E. ve Truger, A., “European Monetary Union: nominal convergence, real divergence and slow growth?”, **Structural Change and Economic Dynamics**, 16, 2005, 7–33.
20. Hollanders, H., Soete, L. ve Weel, B. (1999), **Trends in Growth Convergence and Divergence and Changes in Technological Access and Capabilities**, Maastrich University.
<http://www.merit.unu.edu/publications/rmpdf/1999/rm1999-019.pdf>
21. Hughes, A.H. ve Piscitelli, H., “Does trade integration cause convergence?”, **Economics Letters**, 75, 2002, 165–170.
22. Kabaalioglu, H., **The Turkish Model of Association: Customs Union before Accession**, içinde Demaret, P., Bellis J.F., Jimenez, G.G (Ed.),

Regionalism and Multilateralism after the Uruguay Round, Convergence, Divergence and Interaction, Brüksel, 1997, 115-160.

23. Neven, D.J., “EEC integration towards 1992, some distributional aspects”, **Economic Policy**, 5(1), 1990, 14-62.
24. OECD 2006, **Ekonomik Görünüm İstatistikleri ve Tahminler**, (Economic Outlook Statistics and Projections), DSI Campus Solution tarafından sağlanan veri tabanı yardımıyla veriler elde edilmiştir.
25. Pavitt, K., ve Soete, L., **International differences in economic growth and the international location of innovation**, içinde Giersch, H. (Ed.), **Emerging Technologies: The Consequences for Economic Growth, Structural Change and Employment**, Tübingen, 1982, 105–133.
26. Remsperger, H., **Conflict potentials in monetary unions**, Kassel Konferansı, Almanya, 25 Nisan 2001.
27. Romer, P.M., “Increasing Returns and Long-Run Growth”, **Journal of Political Economy**, 94(5), 1986, 1002-1037.
28. Romer, P.M., “The Origins of Endogenous growth”, **Journal of Economic Perspectives**, 8(1), 1994, 3-22.
29. Shankar, R., ve Shah, A., “Bridging the Economic Divide Within Countries: A Scorecard on the Performance of Regional Policies in Reducing Regional Income Disparities”, **World Development**, 31(8), 2003, 1421–1441.
30. Slaughter, M.J., “Trade liberalization and per capita income convergence: a difference-indifferences analysis”, **Journal of International Economic**, 55(1), 2001, 203–228.
31. Vinals, J., ve Jimeno, J., Monetary union and European unemployment. içinde Frieden, J., Gros, D. ve Jones, E. (Ed.), **The New Political Economy of EMU**, Rowman and Littlefield, Denver, 1998.
32. Welsch, H., ve Bonn, U., “Is there a “real divergence” in the European Union? A comment”, **Structural Change and Economic Dynamics**, 17, 2006, 259–265.